

Ανοιχτή επιστολή για τη διαδικτυακή εκπαίδευση

Νικόλαος-Ίων Τερζόγλου - 28/05/2020

Αθήνα, 27.5.2020

Νικόλαος-Ίων Τερζόγλου, σε επιστημονική άδεια έως 31.8.2020, αλλά πολύ ανήσυχος για το μέλλον.

Ανοιχτή Επιστολή στον Κοσμήτορα της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ κ. Παναγιώτη Τουρνικιώτη και σε όλους τους αγαπητούς συναδέλφους, σχετικά με τη 'διαδικτυακή εκπαίδευση'

Αγαπητέ κ. Κοσμήτορα,

Γνωρίζω ότι μπορεί να σας δυσαρεστήσει το γράμμα μου, αλλά δεν έχω άλλη επιλογή. Το οφείλω στη Σχολή,

στους συναδέλφους, και, κυρίως, στον εαυτό μου, στα πιστεύω μου. Το διακύβευμα εδώ είναι πολύ υψηλότερο από οποιαδήποτε ατομιστική στρατηγική, και από αυτές έχουμε χορτάσει στη "δημόσια ζωή" μας. Νιώθω την ανάγκη να μιλήσω. Το θεωρώ ΚΑΘΗΚΟΝ μου. Δίσταζα τόσο καιρό να εκφραστώ, φοβόμουν μην εκτεθώ, επειδή είμαι σε άδεια και προσπαθώ να γράψω ένα βιβλίο. Αλλά αυτά που διακυβεύονται μάλλον είναι πιο σημαντικά. Ελπίζω να το διαβάσετε με ευμένεια, κατανόηση και αγάπη, γιατί ακριβώς με αυτές τις διαθέσεις το συντάσσω.

Θα ήθελα να εκφράσω ορισμένες σκέψεις, αλλά κυρίως κάποιες (πολλές) ανησυχίες μου για τη διαδικτυακή εκπαίδευση, όπως εξελίσσεται αυτή την περίοδο στη Σχολή μας, αλλά και παντού. Υπήρξα σπουδαστής σας στη Σχολή Αρχιτεκτόνων, το θυμάστε ελπίζω. Φέρατε, κ. Κοσμήτορα, τη συστηματική θεωρία στην εκπαίδευσή μας, και αυτό μας επηρέασε, με επηρέασε. Έκτοτε, μετά από πολλή σκέψη, επέλεξα να ακολουθήσω έναν αντίστοιχο δρόμο. Η θεωρία όμως, όπως διδάσκατε τότε, συνοδεύεται πάντοτε από μία *ανεξάλειπτη κριτική διάθεση και διάσταση*. Θεωρία χωρίς κριτική γίνεται εργαλειακός λόγος που υπηρετεί το (οποιοδήποτε) status quo. Αυτή είναι η κληρονομιά του Διαφωτισμού. Εσείς, με τη Γαλλική σας παιδεία, το γνωρίζετε. Και Διαφωτισμός, σύμφωνα με τον Κλασικό Καντιανό ορισμό, είναι να έχεις το θάρρος να χρησιμοποιείς κριτικά τον λόγο. Τον δικό σου λόγο. Όχι των άλλων.

Τι συμβαίνει λοιπόν τους τελευταίους δύο-τρεις μήνες στη ζωή μας; Ενέσκυψε μία καταστροφική πανδημία. Που άλλαξε τα πάντα: συνήθειες, ρυθμούς, σχέσεις, επαφές, κοινωνικές διαδράσεις, πεδία αναγνώρισης. Διαλύθηκε ο κοινωνικός ιστός. Αυτό το λέμε από-σύμπλεξη κοινωνική. Ολέθριο πράγμα. Με βαθιές, ψυχολογικές και άλλες, λιγότερο σημαντικές αλλά υπαρκτές συνέπειες. Μία συνθήκη που κινητοποίησε τα πιο αντιδραστικά ρεφλέξ, τις πιο συντηρητικές ροπές. Και η πιο συντηρητική από όλες, είναι η εμμονή της τρομερής προπαγάνδας που γίνεται υπέρ της διαδικτυακής εκπαίδευσης. Χωρίς καμία κριτική, χωρίς καμία αναφορά στις πιθανές αρνητικές συνέπειες αυτής της υπόθεσης. Η ιστορία των vouchers δεν σας έβαλε σε σκέψεις; Κατά την ταπεινή μου γνώμη, "διαδικτυακή εκπαίδευση" δεν νοείται. Είναι αντίφαση εν τοις όροις, όπως λέμε. Το διαδίκτυο είναι ένα χρήσιμο εργαλείο αναζήτησης πληροφοριών. Και ο υπολογιστής, υπολογίζει. Αλλά δεν σκέφτεται. Οι αλγόριθμοι δεν σκέφτονται, και, κυρίως, δεν έχουν ηθική. Η ηθική, όμως, είναι η καρδιά της εκπαίδευσης. Και ο διδάσκων διδάσκει με το ήθος και τη στάση του απέναντι στα πράγματα. Με το πού λέει "ΟΧΙ" (και τι υποδεικνύει ως "ΝΑΙ", φυσικά, και κρίνεται γι' αυτά, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΑ). Και, κυρίως, με το γιατί το λέει, πόσο τεκμηριωμένη είναι η θέση του, με επιχειρήματα, είτε βασίζεται στη γνώση του, είτε θεμελιώνεται στα βιώματά του. Ο διδάσκων είναι γνώμων. Η διδασκαλία είναι μία επικίνδυνη ζώνη, ενέχει μεγάλο προσωπικό ρίσκο. Τι κάνει η "διαδικτυακή εκπαίδευση"; Εκφυλίζει τη γνώση σε μία διαδικασία πρόσληψης ισότιμων, ομοιόμορφων και ουδέτερων bits πληροφοριών (αν η σύνδεση στο Ίντερνετ είναι καλή). Αυτό δεν είναι εκπαίδευση. Είναι διεκπεραίωση και επιμόρφωση για στελέχη πολυεθνικών εταιρειών. Και όχι για ένα ανώτατο ίδρυμα που σέβεται τον εαυτό του, για σπουδαστές υψηλών απαιτήσεων.

Με μεγάλη μου λύπη, παρατήρησα τους αγαπητούς συναδέλφους, και, δυστυχώς, το ομολογώ, και εμένα τον ίδιο (έχω διατηρήσει κάποιες διαλέξεις και διπλωματικές εν άδεια, για να μην χάσω επαφή με τον χώρο που με ενδιαφέρει) να παραδίδονται αμαχητί στο "σκάιπ". Με ελάχιστες φωνές που αρχικά αντιστάθηκαν, όπως η Βαλεντίνη Καρβουντζή, την οποία εκτίμησα περισσότερο για αυτό τον λόγο (δεν άλλαξε η αρχική εκτίμηση που της είχα), ή η Σοφία Τσιράκη, στο ηλεκτρονικό περιοδικό *Archetype*. Όμως, στην άτεγκτη, ωφελιμιστική, βραχυπρόθεσμη λογική του κινδύνου "απώλειας της επαφής" με τους αγαπητούς σπουδαστές και τις σπουδάστριές μας, υποτάχθηκαν όλοι και όλες. Είναι έτσι; Ναι, έτσι είναι. Υποταχθήκαμε στην (φαινομενική) "ευκολία", σε έναν άνωθεν επιβαλλόμενο αυτοματισμό, ένα Παβλοφικό αντανακλαστικό (η γνωστή, κυνική ιδεολογία του business as usual, σε συνδυασμό με το δόγμα ΤΙΝΑ, ενώ γύρω μας πεθαίνουν συνάνθρωποι). Ίσως ορθά το κάναμε, δεν αντιλέγω, από μία ΒΡΑΧΥΠΡΟΘΕΣΜΗ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ. Αυτό έγινε. Και εγώ το έκανα. Αλλά, μετά, καθώς είμαι σε άδεια, και, εκ των πραγμάτων, έχω περισσότερο χρόνο από εσάς, κάθησα λίγο και σκέφτηκα. Κάνω καλά; Είναι σωστό; Μήπως είναι τραγικά ΛΑΘΟΣ; Έχετε σταθμίσει, κύριε Κοσμήτορα, τις *μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες συνέπειες αυτής της νέας συνθήκης*; Δηλαδή, της άνεσης που εγκαθίσταται μέσα στα δωμάτιά μας; μία οθόνη, ένα μικρόφωνο, ακουστικά και...μάθημα. Μάθημα; Είναι μάθημα αυτό; Πολύ φοβάμαι πως όχι. Μία σκιά μαθήματος.

Η Σημασία του Χώρου

Οι αρχιτέκτονες υποτίθεται ότι έχουμε μία ευαισθησία απέναντι στον "Χώρο". Διότι ένας κύριος που λεγόταν Σμάρσοου, κάποτε είπε ότι η αρχιτεκτονική είναι "δημιουργός Χώρου". Και τον πίστεψαν. Εμείς; Του

πιστεύουμε; Και τώρα τι λέμε, αλλά κυρίως, κάνουμε; Πως η αρχιτεκτονική δεν έχει σχέση με τον χώρο στον οποίο διδάσκεται; Μα είναι δυνατόν; Δηλαδή εξισώνουμε το "διαδικτυακό δωμάτιο" (μία αστεία, γελοία διατύπωση) των παράλληλων μονολόγων (σαν τα παράθυρα των καναλιών) με το αληθινό περιβάλλον της μάθησης στον πραγματικό, υλικό, τρισδιάστατο χώρο; Ποια ακραία εκδοχή επιστημονιστικού αναγωγισμού θα μπορούσε να διανοηθεί τέτοια χοντροκομμένη απίσχναση; Το σκάιπ με αναιρεί ως προσωπικότητα. Διότι μου στερεί το σώμα, το ύψιστο εργαλείο της διδασκαλίας, το οποίο ρυθμίζει τις σχέσεις ζωνών οικειότητας που συγκροτώ με τα άλλα σώματα, τους σπουδαστές, που είναι και αυτοί προσωπικότητες. Η γνήσια διδασκαλία είναι μία υψηλής τέχνης παράσταση, με έντονα στοιχεία θεατρικότητας, και όχι μόνο. Κατά τη διάρκειά της μεταδίδω, εκτός από γνώσεις και πληροφορίες, και μία συνολικότερη διάθεση, μία ηθική στάση, μέσω της τέχνης ρύθμισης των σωματικών ζωνών, που κατέχω ή με την οποία πειραματίζομαι. Η τέχνη αυτή είναι μετάδοση ήθους. Γιατί λέμε ότι η γνώση "μεταγγίζεται" (αυτό είναι δανεισμένο, από τη συνέντευξη του Θεοφάνη Τάση); Είναι και ζήτημα αφής, όχι μόνο όρασης. Ο σπουδαστής πρέπει να εμπνευσθεί πολυαισθητηριακά. Η πλούσια διδασκαλία μετέρχεται όλων των μέσων της σωματικότητας: φωνή, τόνος, έμφαση, ρητορική τέχνη, ένταση, χειρονομία, κίνηση. Δεν πρόκειται ποτέ να με πείσετε ότι αυτά δεν τα διαλύει το σκάιπ. Διότι αυτό ακριβώς κάνει. Ο υπολογιστής υλοποιεί το όραμα του Λάιμπνιτς για μία αναπαραστατική σκέψη, που ανάγεται στον λογισμό: μία αλληλουχία παραστάσεων στην απομονωμένη μονάδα, χωρίς παράθυρα στον κόσμο. Όμως, αρχιτεκτονική χωρίς παράθυρα δεν υπάρχει, εκτός από τον λαβύρινθο. Αρχιτεκτονική χωρίς απτικότητα δεν υπάρχει, εκτός αν είσαι χωρίς σώμα. Δυστυχώς, κ. Κοσμήτορα, έχουμε χαθεί στον λαβύρινθο του διαδικτύου, με τραγικές συνέπειες για την ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχουμε.

Δεν έχει σημασία πού διδάσκεται η αρχιτεκτονική; Ποιος σοβαρός δάσκαλος αρχιτεκτονικής μπορεί να το ισχυριστεί αυτό; Όταν άρχισα τα μαθήματα στους δημόσιους, υπαίθριους χώρους της πόλης, στο μεταπτυχιακό, ήταν μία συγκλονιστική εμπειρία. Ξέρω ότι και εσείς έχετε κάνει τέτοια μαθήματα. Η ένταση και η πρόκληση να καταφέρεις να συντονίσεις μία ομάδα των είκοσι/τριάντα ανθρώπων, είναι μοναδική. Να προσέξουν την πόλη και αυτά που λες, ταυτόχρονα. Πάντοτε ολοκλήρωνα αυτά τα πολύωρα μαθήματα εξαντλημένος, με μία γλυκιά κόπωση. Διότι αυτά τα μαθήματα, είναι βασισμένα στην Κιναίσθηση, την ύψιστη αρχιτεκτονική αξία. Είναι τυχαίο που ο Αριστοτέλης έκανε τα μαθήματά του περιπατητικά; Η εμπειρία του πραγματικού χώρου ΔΕΝ ΥΠΟΚΑΘΙΣΤΑΤΑΙ ούτε με χίλια σκάιπ. Όταν τελειώνεις ένα σκάιπ σέσσιον, δεν νιώθεις γλυκιά κούραση, νιώθεις εξουθένωση. Ξέρετε γιατί; Διότι δεν γνωρίζεις αν το μήνυμά σου "πέρασε", αν αφομοιώθηκε. Και, διδασκαλία χωρίς διαντίδραση, χωρίς (δημιουργική) "διάδραση" -εγώ θα προτιμούσα να το πω "διαλεκτική"-, ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ. Αν ο σπουδαστής δεν με διακόψει πάνω στο κτίσιμο της φράσης μου, με απορία, για να την γκρεμίσει, αν δεν με αναγκάσει να βάλω τα δυνατά μου να τον πείσω, να ανασυντάξω το επιχείρημα, να προχωρήσω μέσα στη φανερή δημοσιότητα, να ξεφύγω σε έναν νέο "μονόλογο", σε μία καινούρια αλληλουχία σκέψης, που δεν είχα προβλέψει, να ΕΚΤΕΘΩ ΔΗΜΟΣΙΑ, όπου όλοι και όλες ακούνε και βλέπουν, δεν υπάρχει διδασκαλία. Υπάρχει υπαγόρευση. Και η υπαγόρευση ανήκει (λανθασμένα) στο σχολείο. Όχι σε ένα ανώτατο ίδρυμα. Η διδασκαλία είναι ύψιστη πράξη, διότι διακυβεύεις το σύνολο της ύπαρξής σου, όχι μόνο την ακίνητη εικόνα σου σε μία οθόνη. Η διδασκαλία είναι αγώνας, αγώνισμα. Η μέγιστη προσπάθεια ίδρυσης μίας δημόσιας σφαίρας.

Διδασκαλία, λοιπόν, αληθινή δεν νοείται, αν δεν υπάρχει κοινή οικοδόμηση δημόσιου χώρου, συγκρότηση του αντικειμένου, εκεί, στον υλικό χώρο, απτά, με κοινό ενδιαφέρον. Το σκάιπ δεν κατασκευάζει δημόσιο χώρο: κάνει το ακριβώς αντίθετο. Κατακερματίζει τον χώρο σε παραθυράκια, σε ένα άθροισμα ιδιωτικών χώρων των ατομικότητων, που δεν θα γίνουν ποτέ συλλογικό σώμα. Σαν αυτή τη γελοία εικόνα της τηλεόρασης, στα δελτία ειδήσεων, όπου διάφοροι άσχετοι μονολογούν ασυνάρτητα επί παντός του επιστητού, και οι λόγοι τους δεν συναντώνται πουθενά. Αρχιτεκτονική χωρίς συλλογικό σώμα είναι ατομική φαντασίωση. Γι' αυτό και διδασκαλία αρχιτεκτονικής μέσω σκάιπ δεν γίνεται. Περισσότερο: καταστρέφει την ουσία της αρχιτεκτονικής. Ο Τάσος Μπίρης, προς τιμήν του, διότι οφείλω να αναγνωρίσω πως μέσα στην έντασή του, ήταν πολύ καλός δάσκαλος, κάποτε είχε βγάλει μία αφίσα. Την έχω φυλάξει στο αρχείο μου. Ήταν τότε η εποχή, η συγκυρία της μεταφοράς των γραφείων των διδασκόντων από το κεντρικό Κτήριο Πατησίων στα πίσω κτήρια. Είχε γράψει, σχηματοποιώντας: το αίθριο και το έντερο (αν θυμάμαι καλά). Ναι, καλά θυμάμαι, το βρήκα τώρα, 25.02.2002, δέκα οκτώ χρόνια πριν ("Περί Δομής ο λόγος"). Και, ξέρετε κάτι; Είχε δίκιο! Ο χώρος ΣΥΓΚΡΟΤΕΙ τις κοινωνικές σχέσεις και την ποιότητά τους. Από τότε που έγινε αυτή η μεταφορά, κάτι χάθηκε από τη Σχολή, ανεπιστρεπτί. Το αίθριο, αυτός ο συγκλονιστικός χώρος του Καυταντζόγλου, συγκέντρωνε όλους σε έναν δημόσιο τόπο, που οικοδομούσε, θεσμικά, ένα κοινό ενδιαφέρον. Αξέχαστες

μέρες. Δεν αποσυντόνιζε το κοινωνικό πεδίο. Το σκάιπ δεν είναι καν έντερο, είναι σπήλαιο του Πλάτωνα. Οι δεσμώντες του ποτέ δεν θα βρουν την αλήθεια. Η αλήθεια κατοικεί στο ξέφωτο (συγχωρήστε μου την Χαϊντεγκεριανή εκτροπή). Κύριε Κοσμήτορα, υπάρχουν υλικές προϋποθέσεις για την αναζήτηση και εύρεση της αλήθειας. Η αρχιτεκτονική είναι υλική (και κενό), όχι ψηφιακή. Ο ψηφιακός κόσμος έχει άλλους νόμους. Και ας μιλάμε για την "αρχιτεκτονική των υπολογιστών" ως μεταφορά. Το πρόβλημα με τη διαδικτυακή εκπαίδευση είναι ότι αντιβαίνει ριζικά στην ουσία και τη φύση της αρχιτεκτονικής εμπειρίας, και άρα της εκπαίδευσής της. Εμείς, που χρόνια είχαμε σημαία, σαν Σχολή Αρχιτεκτόνων, ότι είμαστε στο κέντρο της πόλης, διότι οι σπουδαστές μας έτσι είχαν επαφή με την αληθινή, πολυαισθητηριακή ζωή, υποστηρίζουμε τώρα το "σκάιπ"; Αυτή την εκφυλισμένη, ωφελμιστική, τεχνικιστική καρικατούρα μαθήματος; Που θέτει όρια χρόνου, χωρητικότητας, αριθμού συμμετοχών, "χώρου"; Μα εγώ, τις πιο μεγάλες συγκινήσεις συχνά τις έχω βιώσει όταν με ανάγκασε η μαθησιακή συνθήκη μέσα στο αμφιθέατρο, να αποκρούσω επιθέσεις από ακροατές των μαθημάτων μου. Και το θεωρούσα ύψιστη τιμή να έχω εξωτερικούς ακροατές, διότι είναι βέβαιο ότι το κίνητρό τους ήταν πρωτίστως η περιέργεια -να ακούσουν τη γνώση για χάρη της γνώσης (υπάρχει ΚΑΙ ΑΥΤΗ Η ΑΞΙΑ, ΘΑΜΜΕΝΗ ΣΗΜΕΡΑ)-, και όχι ο βαθμός ή το "να ξεμπερδεύουμε με το εξάμηνο". Και όταν καθόμουν έξτρα ώρες στη σχολή για συζήτηση, πέραν της προδιαγεγραμμένης "ακαδημαϊκής διάρκειας" (το έχουμε κάνει όλοι άπειρες φορές...), το θεωρούσα (ηθική) νίκη: διότι απεδείκνυε ότι οι σπουδαστές είχαν εμπνευστεί από το μάθημα και η συζήτηση είχε ανάψει για τα καλά. Αυτές οι στιγμές αξίζουν στη "δουλειά" μας. Που υπερβαίνουν τον διάχυτο ωφελμισμό της τρέχουσας κανονικοποίησης κάθε πλευράς της ζωής μας (και της διδασκαλίας μας). Νομίζω ότι εδώ αντιφάσκουμε πολύ, και φοβάμαι ότι ηττηθήκαμε συλλογικά και ατομικά, και αν δεν αντιδράσουμε έγκαιρα, τα χειρότερα είναι μπροστά μας. Τα standards μας οφείλουν να είναι υψηλά, και, τώρα, ακόμα υψηλότερα, ως αντίστιξη στην πτώση που βιώνουμε.

Η Αναζήτηση και Δημιουργία Γνώσης ως Τελετουργία

Η μάθηση και η γνώση είναι συλλογικές τελετουργίες αναζήτησης της αλήθειας, δεν είναι διαδικασίες πιστοποίησης για να πουληθούν certificates. Η γνώση είναι δημόσια, και έχει σημασία πού διεξάγεται. *Υψιστη σημασία.* Η γνώση είναι υπαρξιακή διαδικασία μύησης, όχι πληροφορία. Η πρόκληση σήμερα, σαν δάσκαλοι, είναι να υπερβούμε τον σωρό της πληροφορίας και των σκουπιδιών, που σωριάζονται μπροστά μας κάθε μέρα. Να διαλέξουμε και να υποδείξουμε. Να ιεραρχήσουμε. Δεν θέλω να φανώ τεχνοφοβικός. Η τεχνολογία είναι για συγκεκριμένες δουλειές, δεν με υποκαθιστά σαν δάσκαλο! Φυσικά, μέσα στην πληροφορία του διαδικτύου, επίσης για να μην παρεξηγηθώ, υπάρχουν διαμαντάκια. Συγκλονιστικά κείμενα, ψηφιοποιημένα ή άλλα. Αρκεί να ξέρεις να ψάχνεις. Κυρίως, όμως, να γνωρίζεις τι ψάχνεις να βρεις. Τον στόχο. Αγαπητέ κ. Κοσμήτορα, η Σχολή κινδυνεύει να χάσει τον στόχο της, αν εμπλακεί σε μία ατέρμονη διεκπεραίωση από σκάιπ σέσσιους. Κάποτε, όταν διδάσκατε τον *Λαβύρινθο και τα Φτερά του Αρχιτέκτονα*, είχατε όραμα. Θυμάστε; Θυμάστε πώς τολμήσατε να συγκρουστείτε με το τότε "κατεστημένο"; Τώρα;

Ceci Tuera Cela

Θα μου επιτρέψετε να τελειώσω με έναν πιο προσωπικό τόνο. Ανήκω σε μία γενιά που αποφάσισε να μην φύγει στο εξωτερικό και να παραμείνει στη χώρα, για να συμβάλει, όσο μπορεί, στην κρίση και την ανασυγκρότηση του τόπου. Η απόφαση να μείνω ήταν συνειδητή. Ήμουν απογοητευμένος από το επίπεδο της αρχιτεκτονικής του δημοσίου χώρου στην Ελλάδα (πάντοτε υπήρχαν και υπάρχουν λαμπρές εξαιρέσεις, αλλά ποτέ δεν έφταξαν κλίμα κοινωνικό, οι αρχιτέκτονες ήταν στο περιθώριο). Η μόνη μου ελπίδα πίστεψα πως ήταν η παιδεία. Των νέων αρχιτεκτόνων. Πάντοτε πίστευα, και πιστεύω, ότι μία καλύτερη εκπαίδευση του αρχιτέκτονα και της αρχιτεκτόνισσας θα αλλάξει κάποτε το δομημένο περιβάλλον και την ποιότητα ζωής. Αν δεν το πιστεύω, γιατί διδάσκω; Έτσι και αλλιώς, σπάνια ακούγεται η φωνή της γενιάς μου. Κύριε Κοσμήτορα, μην απογοητεύσετε άλλο τη γενιά μου. Διότι τα ιδανικά μας ήταν μία δημόσια, δωρεάν εκπαίδευση για όλους, με πολύ υψηλό επίπεδο. Η Σχολή Αρχιτεκτόνων της Αθήνας είχε υψηλό επίπεδο και πολλές απαιτήσεις. Ορθώς. Και έχει, ακόμα. Πρέπει να φροντίσουμε να μην τις χάσει. Αξίζει η αρχιτεκτονική μία συλλογική θυσία, μία παραπάνω προσπάθεια. Η αρχιτεκτονική είναι ο δείκτης του επιπέδου ενός πολιτισμού, μίας κουλτούρας. Τα φωτορεαλιστικά του "Μεγάλου Περιπάτου", για να λαϊκίσω και λίγο, με κάνουν ειλικρινά να ντρέπομαι. Είναι επίπεδο σχεδιασμού αυτό; Είστε πιο έμπειροι ακαδημαϊκοί δάσκαλοι από μένα, διδάσκετε τριάντα χρόνια. Γιατί σιωπάτε; Μόνο ο Πραξιτέλης Κονδύλης, προς τιμήν του, αντέδρασε με ένταση. Τον χάρηκα, ξέρετε γιατί; Γιατί είχε το θάρρος της γνώμης του, και ρίσκαρε, και αγνόησε τις (όποιες) συνέπειες. Δημοκρατία χωρίς αντίλογο και δημόσιο διάλογο γίνεται; Πού είναι αυτές οι αξίες για τις οποίες αγωνιστήκαμε τόσα χρόνια σε αυτή τη Σχολή; Πού είναι οι άριστες διπλωματικές μας, πού είναι η επίμοχθη σκέψη των διαλέξεων (για τις οποίες πολλές και πολλοί από εμάς θυσιάσαμε τα Σαββατοκύριακά μας,

πιστεύοντας ότι η καλύτερη δομή της σκέψης αντανακλάται στην πληρέστερη οργάνωση του χώρου);

Είναι μία κρίσιμη περίοδος. Και ο καθένας να σταθεί όπως νομίζει, να πάρει μία θέση, να συσπειρωθούμε ως κοινότητα. Οι κίνδυνοι είναι τεράστιοι. Το αγαθό της (αρχιτεκτονικής) παιδείας ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΚΦΥΛΙΣΤΕΙ. Η αντίσταση είναι αναγκαία. Θυμάμαι, σε μία επίσκεψη στο σπίτι του Victor Hugo, μου έκανε εντύπωση όταν συνειδητοποίησα πως έγραφε όρθιος. Με απασχολούσε πολύ, για καιρό, αυτή η ολόθερμη στάση του απέναντι στο καθήκον που είχε αναλάβει. Αναρωτήθηκα αν η ποιότητα των κειμένων του (τι συγγραφέας!) είχε οργανική σχέση με τη σωματική του στάση. *Μα δεν μπορεί να μην είχε σχέση.* Και η αρχιτεκτονική πρέπει να διδάσκεται έτσι. Με όλο το σώμα. Με πάθος. Η μεγάλη αρχιτεκτονική γίνεται με πάθος. Το σκάιπ δεν έχει πάθος. *Το σκάιπ θα σκοτώσει την αρχιτεκτονική.*

Αγαπητέ κ. Κοσμήτορα, κάνετε ό,τι μπορείτε να προστατεύσετε αυτό που αγαπάμε, τον λόγο για τον οποίο είμαστε σε αυτή τη δουλειά, που δεν είναι επάγγελμα, αλλά ύψιστης σημασίας ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑ, διότι έχει αποτελέσματα, ορατά, όταν μπορεί να ασκηθεί με ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΒΑΘΜΟΥΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΠΟΥ ΤΟΥ ΑΞΙΖΕΙ. Το αξίζουμε αυτό, *το κερδίσαμε με πολλά χρόνια κόπων*, άλλος με διάβασμα, άλλος με κτίσιμο. Μην μας τα στερήσετε: την κριτική και την ελευθερία, το οξυγόνο της παιδείας. Πρέπει να διασώσετε την κοινότητα. Η αληθινή αρχιτεκτονική ιδρύει κοινότητα. Το διαδίκτυο δεν μπορεί να συστήσει κοινότητα. Μόνο διεκπεραιωτές.

Όπως καταλαβαίνετε, θα μπορούσα αν ήθελα, να γράψω πολλά περισσότερα. Αλλά νομίζω έκανα αρκετά σαφές το νόημα που ήθελα να επικοινωνήσω. Καλή δύναμη στο έργο σας.

Ευχαριστώ για την προσοχή και την υπομονή σας.

Μετά τιμής,

Ν.-Ι. Τερζόγλου, Επίκουρος Καθηγητής Σχολής Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π.

Περί δομής ο λόγος Το Αίθριο και το Έντερο

Νομίζαμε λοιπόν ότι η λαθεμένη επιλογή ή η απουσία συνθετικής δομής στη διαμόρφωση του χώρου είναι ζητήματα της πλάκας.

Ε, να που γελαστήκαμε. Τα εκατό επόμενα χρόνια θα φάμε καλά, και μάλιστα στο ίδιο μας το σπιτικό!

Τα εκατό προηγούμενα, η σχολή έζησε, γέλασε, έκλαψε, δίδαξε και διδάχτηκε στο Αίθριο. Αυτή η καθαρή χωρική δομή ήταν ο πιο φιλικός, καλός και χρήσιμος Δάσκαλος γενεών αρχιτεκτόνων. Τους έμαθε να ζούνε, όχι μόνο ατομικά, αλλά και συλλογικά: να συνεργάζονται, να συνδιαλέγονται, να συμπάσχουν.

Σήμερα, την εποχή του «Εκσυγχρονισμού» και της «Διεύρυνσης» των πάντων, τα πράγματα άλλαξαν δραματικά καθώς βιώνουμε τα αποτελέσματα και του δικού μας αστόχαστου απλώματος:

Είναι ο σχιζοφρενής διχασμός μας ανάμεσα στο κτήριο Αβέρωφ και στο κτήριο Χημικών.

Το Αίθριο- η σταθερή κεντρομόλος δύναμη που ρύθμιζε την καθημερινή μας ζωή- αντικαταστάθηκε από ένα πολυπλόκαμο αγωγό φυγόκεντρης γραμμικής κίνησης. Ομοούσιο τέκνο του κλειστοφοβικού κτηρίου των Χημικών, το διατρέχει από άκρο σε άκρο, εκβάλλει στρεβλά στο ύπαιθρο, και χάνεται παρά φύσιν στο ανύποπτο κτήριο Αβέρωφ.

Σ' αυτό το σωλήνα, ως σύγχρονοι «Περιπλανώμενοι Ιουδαίοι», θα σέρνουμε αναγκαστικά πια τα βήματά μας. (ποιοι? με ποιους? από πού? προς τα πού? ως προς τι? και προς τι?)

Άγνωστοι κύριοι και άγνωστες κυρίες, με τα συμπράγκαλα μας υπό μάλης θα πηγαioερχόμαστε αενάως, κατά μόνας, ή το πολύ ανά δύο και τρεις, από και προς τις αόρατες απομονωμένες κρυψώνες της εξατομικευμένης γνώσης και απόγνωσης.

Μας παρατηρώ με περιέργεια, αλλά και κάποιο φόβο, καθώς προσπαθώ να κατανοήσω το αλλοπρόσαλλο, αποδομημένο χωρικό μόρφωμα. Καθώς προσπαθώ να συλλάβω κάθε τόσο που βρίσκομαι, που διδάσκω, που είναι οι άλλοι, ποιο είναι το εμπρός, το πίσω, το πάνω και το κάτω αυτής της νέας σχολής για αρχιτέκτονες, τύπου «αμοιβάδας».

Εντούτοις φανόμαστε ευχαριστημένοι, μακάριοι!

Παρότι το Αίθριο δεν λειτουργεί πια ως κέντρο, αλλά ως από- κέντρο, υπόλοιπο, τσόντα.

Παρότι δεν έχουμε πια κοινόχρηστο χώρο συλλογικής αναφοράς και επικοινωνίας.

Έχουμε όμως περισσότερους (αν και μεταξύ τους ασύνδετους, άσχετους, περιστασιακά συγκολλημένους) χώρους, προσωπικές αίθουσες διδασκαλίας, προσωπικά γραφεία, ντουλάπια, κλειδιά, Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ, Μ.Ε.Π, Τ.Ε.Π, και δεν συμμαζεύεται.

Έχουμε και ένα «Μακρύ Έντερο», μέσα από το οποίο διοχετεύονται και εκτονώνονται οι ανάκατες σπαστικές κινήσεις μας.

Όπως το Αίθριο κατά το παρελθόν, έτσι και το Έντερο από τώρα και στο εξής, θα είναι το διδακτικό αρχέτυπο της Νέας Εποχής, ετούτη τη φορά, ως σύμβολο του ατομισμού, της μοναξιάς, της ασυναρτησίας μας.

Καληνύχτα,

Τάσος Μπίρης
25-02-2002

παλαιό μοντέλο ασκήσεων
Ανατομίας